

BULGARIA: РЕЗЮМЕ

Едновременно с пълномащабното нахлуване в Украйна, **Русия засили хибридните си операции за влияние**, насочени към подкопаване на единството и решимостта на членовете на НАТО и ЕС, както и на други държави от стратегическо значение. Югоизточна Европа (ЮИЕ) в частност е един от най-уязвимите региони за зловредно чуждо влияние. В исторически план тя е била **поле на геополитически и пропагандни битки за влияние** между регионални и глобални (свръх)сили, а трайните последици от тази борба се усещат и днес. Отстъплението от демокрацията, дефицитите в управлението, ерозията на гражданските свободи и буксуването на интеграцията в евроатлантическите институции поставят региона в състояние на **политическа несигурност и стратегическа неяснота**, които се засилиха след 2014 г. Едновременно с това авторитарни държави като Русия и Китай последователно прилагат тактики на мека и твърда сила в цяла ЮИЕ, за да подкопават доверието в либералната демокрация и да лансират авторитаризма като по-ефективна система на държавно управление.

Въпреки широкото осъждане от страна на международната общност, нахлуването на Русия в Украйна послужи също и за консолидиране, засилване и ускоряване на нейните **активни мероприятия**, насочени към оказване на влияние върху страните от ЮИЕ. В годините преди нападението, Кремъл вече се беше възползвал от нестабилната регулаторна среда в ЮИЕ, за да реализира различни практики на **завладяване на държавата чрез непрозрачни местни мрежи за покровителство и влияние**. Тези мрежи, състоящи се от свързани с Кремъл олигарси, политици и други фактори за влияние, продължават дейно да улесняват Русия в използването на енергетиката, финансите и медиите като оръжие за отстояване на нейните интереси. Този пример бе последван и от Китай, който привлича и подхранва с финансови средства същата инфраструктура и мрежи, за да упражнява собственото си влияние в региона и да подсилва местната авторитарна динамика.

Завладяването на медиите и използването на незаконни финансови потоци (НФП) са два от ключовите инструменти, които чуждестранните автори-

тарни сили използват за завладяване на държавите в региона. НФП и завладяването на медиите са неразривно свързани както помежду си, така и с нарастваща мрежа от злонамерени интереси. Москва и Пекин представляват един от компонентите на тази мрежа, а местните **олигарси** – друг, като последните разполагат със значително политическо влияние във все още неукрепналите балкански демокрации. В настоящия доклад е изложена задълбочена оценка на **методите, обхвата и целите на тактиките за завладяване на медиите и за незаконните финансови операции** в осем балкански държави: Албания, Босна и Херцеговина, България, Хърватия, Косово, Черна гора, Северна Македония и Сърбия. В него се разкрива и степента, в която тази мрежа за намеса в медиите и за мръсни пари подкопават демокрацията и евроатлантическата интеграция, като въздейства върху вътрешнополитическите резултати и външнополитическите решения на страните от Югоизточна Европа.

Русия и Китай отдавна боравят със **замаскирани структури на корпоративна собственост** и НФП, за да си осигурят всичко – от нови технологии и техническа експертиза до икономическо и политическо влияние в държавите, които представляват интерес за тях. По-конкретно, Кремъл многократно се възползва от интеграцията си в западната финансова система, за да извлича изгода от пропуските в системите на държавно управление чрез разяждащия ефект на корупцията и незаконното финансиране и съответно да обслужва своите злонамерени интереси в страната и чужбина. Бруталното нахлуване в Украйна насочи отдавна необходимата светлина върху **опасностите, породени от клептократията** и рисковете, на които Европа излага себе си – и света – чрез своя нехаен подход към мръсните пари.

В световен мащаб обемът на незаконните финансови потоци се оценява на 1-1,5 трилиона щатски долара годишно, което представлява приблизително 3-5 % от световния БВП. За сравнение, на Балканите изходящите НФП възлизат на около 6 % от БВП на региона. Страните в региона продължават да бъдат силно уязвими по отношение на НФП, тенденция, която се изостря поради институционална слабост и завладяване на държавата. **Незаконните финан-**

сови потоци насърчават стремежа към получаване на облаги и престъпното поведение, намаляват капацитета на правителствата да подкрепят развитието и приобщаващия растеж, подкопават върховенството на правото, разрушават функционирането на системите за наказателно правосъдие и излагат на риск бизнес средата. Освен това, НФП източват публични ресурси, намаляват обхвата и качеството на публичните услуги и по този начин сриват почтеността на държавните институции, като така уронват общественото доверие към правителството. Те също така спомагат за създаването и поддържането на мощни мрежи за влияние, които могат да обслужват както вътрешни, така и външни зловредни интереси.

Незаконните финансови потоци в Югоизточна Европа са възможни благодарение на отдавна съществуващата симбиоза от **ендемична корупция**, организирана престъпност и заобикаляне на правилата от страна на бизнеса. Донякъде в резултат на масовото проникване на НФП, икономиките в региона са по-малко конкурентоспособни от тези в ЕС, като страдат от прекомерна неправомерна политическа намеса и държавна собственост, слабо развит частен сектор и често срещани, непрозрачни междуправителствени споразумения с авторитарни държави. НФП са улеснени и поради порестите държавни граници в региона, взаимозависимостта на икономиките му и **големите неформални сектори**. В качеството си на мост между Азия и Западна Европа, ЮИЕ традиционно служи като входна врата за **наркотици и мигранти**, както и за широк спектър от **акцизни и стоки с двойна употреба**. Значителното нарастване на инфраструктурните инвестиции през последните години – по-специално такива, подхранвани от китайската инициатива «Един пояс, един път» и други непрозрачни държавни схеми за финансиране – добавят масло в огъня, засилвайки съществуващите потоци на незаконна търговия.

Китай обаче не е единствен в подхода си да залива континента с управлявани от държавата пари. Приблизително 1 трилион щатски долара руски капитали са изтекли в Европа след разпадането на Съветския съюз, като значителна част от тези средства са послужили за придобиване на активи в стратегически икономически сектори като енергетика, телекомуникации, банково дело, строителство и логистика. Кремъл все по-често успява да овладява местни, привидно опортюнистични олигархични мрежи и да ги превръща в оръжие за постигане на

интересите си. В навечерието на нахлуването в Украйна, руски компании се бяха вклинили дълбоко в европейската икономика. Към януари 2022 г., Русия упражнява контрол върху 277 млрд. евро под формата на преки чуждестранни инвестиции (ПЧИ) в 27-те държави-членки на ЕС, което е с една трета повече в сравнение с началото на вълната от безплодни общоевропейски санкции, наложени на Русия в отговор на анексирането на Крим през 2014 г. Истинските размери на руските инвестиции вероятно са много по-високи, отколкото показват официалните данни на централните банки, тъй като **поне 50 % от всички руски финансови потоци към Европа преминават през офшорни дестинации** като Кипър, Британските Вирджински острови, Ирландия, Люксембург и Нидерландия, където руските финансови средства са скрити зад образувания с номинални собственици, тръстове и портфейлни инвестиции чрез инвестиционни фондове на трети страни. Към края на 2021 г., активите на руски корпорации в Европа възлизат на почти 600 млрд. евро, а европейските банки все още държат 83 млрд. евро под формата на пасиви към руски фирми и физически лица. Държави като Австрия, Нидерландия, Италия и Франция имат много високи нива на експозиция към руския пазар. Много от сделките, посредством които става възможно овладяването на стратегически активи в ЮИЕ, преминават през тези европейски финансови центрове. Откакто след началото на пълномащабното нахлуване в Украйна през февруари 2022 г. ЕС започна да налага все по-строги санкции на Русия, Кремъл предприема действия за **прекъсване на проследимите връзки към свои бизнес оръжия**, увеличавайки потоците на незаконно финансиране в Европа, и по-специално в ЮИЕ.

Въпреки че проследяването на размера и честотата на НФП в който и да е отрасъл на икономиката е трудно, **незаконното финансиране в медийния и свързаните с него сектори** може да бъде засечено чрез идентифициране на различни признаци, които издават наличието им. Един от тях е **концентрацията на собствеността** в ръцете на лица със съмнителни източници на доходи, често свързвани с корупция по високите етажи на властта и чуждестранни авторитарни фактори. В други случаи, **редакционният контрол** се упражнява чрез държавно финансиране, осигурявано от управляващите елити, чиито членове многократно са се замесвали в скандали за финансови измами или корупция. Подобна динамика съществува по отношение на дос-

тавчици в телекомуникационния сектор, както и на издателската индустрия и други ключови сектори в ЮИЕ, които позволяват контрол върху инфраструктурата за разпространение на медийно съдържание. Натискът за **завладяване на медиите** може да се упражнява през различни икономически сектори чрез превръщането на приходите от реклама в оръжие за оказване на въздействие върху редакционната политика на медиите. Внезапните, краткосрочни **аномалии в съдържанието и редакционната политика** на влиятелни медии, особено във връзка с мащабни инфраструктурни проекти и политически инициативи, ръководени от чужда държава, също са потенциален показател за използването на НФП за оказване на влияние върху медиите. Такива аномалии в медийното съдържание са често срещани в целия регион и най-често се проявяват в медии, които са собственост на приближени до политически сили олигархични мрежи или пък са тясно свързани с такива мрежи. Въпреки че тези мрежи нерядко действат за собствена изгода и политическо издигане, техните интереси често се припокриват с тези на Москва или Пекин, като по този начин се създава **зловредно преплитане на НФП**.

Насочването на НФП към уязвими медии е един от основните инструменти, които чуждестранните авторитарни фактори и техните местни проводници използват, за да улеснят завладяването на медиите, което на свой ред превръща засегнатите в платформи за разпространение на **дезинформация и пропаганда**. Дори в държавите-членки на ЕС, България и Хърватия, липсват достатъчно институционални гаранции по отношение на разкриването на крайните действителни собственици и източниците на финансиране, както и подходящи механизми за междуинституционален контрол за предотвратяване на концентрацията на собственост. Тази дилема се усложни през последните години поради възхода на платформите на социалните мрежи, които предоставят открит форум за разпространение на дезинформация и пропаганда, като същевременно рушат базата за финансиране на традиционните медии.

Управленските дефицити и системната корупция в ЮИЕ позволиха на Русия да изгради съществено присъствие в информационния пейзаж на ЮИЕ в годините, предшестващи инвазиите ѝ в Украйна през 2014 г. и 2022 г. **Когнитивното влияние** на Кремъл в региона е концентрирано по географски, етнолингвистични и религиозни линии и отразява текущото

състояние на икономическото му присъствие и дипломатическите му отношения по отношение на всяка държава. Данните от медийния мониторинг показват, че **прокремълската дезинформация** е най-силно изразена в страните с дълбоко вкоренени културни и исторически връзки с Русия: България, Сърбия и Черна гора, както и в сръбските анклавни в региона, като например Република Сръбска в Босна и Херцеговина. Основните дигитални платформи за новини в повече от половината от ЮИЕ (Босна и Херцеговина, България, Черна гора, Северна Македония и Сърбия) съдържат повтаряща се прокремълска дезинформация, систематично лансирана и тиражирана от някои от най-посещаваните новинарски уебсайтове във всяка от тези страни. **Най-ярко се откроява случаят на Сърбия**, където четири от петте най-посещавани новинарски уебсайта постоянно публикуват прокремълска дезинформация. Още повече, през 2022 г., основните новинарски издания във всички държави от ЮИЕ са се позовавали на четири контролирани от руската държава медийни източници (ТАСС, РИА Новости, RT и Спутник) в хиляди статии.

Социологическите проучвания, проведени в целия регион, отбелязаха **забележим спад в обществената подкрепа за Русия**, съвпадащ с началото на инвазията и огласяването на зверствата на Кремъл в Украйна. Злонамерените редакционни политики и кампании на ключови прокремълски, а понякога дори основни медии и политически партии обаче се запазиха въпреки тази промяна в общественото мнение. Симпатизиращите на Москва политически субекти, като SNS и SPS в Сърбия, Възраждане и БСП в България и SNSD в Босна, запазиха парламентарните си позиции и власт в поредицата от парламентарни избори през 2022-2023 г., като при някои партии, като например Възраждане, дори се наблюдава нарастване на обществената подкрепа през този период. В съчетание с повишената активност на прокремълските медии това доведе до частичното възстановяване на обществените симпатии към Русия след първоначалното сътресение, предизвикано от инвазията. Подкрепата за Русия продължава да се споделя от мнозинството в Сърбия и в етнически сръбските региони на други държави от ЮИЕ, като навсякъде тя остава по-висока, отколкото в Западна Европа през целия период.

България и Сърбия продължават да действат като първостепенни **центрове и стартови площадки** за операциите на Кремъл за оказване на влия-

ние в региона. Българските политици и репортери нормализират прокремълската дезинформация в страната, както и в евроатлантическото пространство, докато Сърбия подпомага разпространето на дезинформацията на Кремъл на територията на Западните Балкани чрез сръбскоезични медии, базирани както в Сърбия, така и в сръбски анклав като Република Сръбска. Показателите за трафика на данни на водещите новинарски уебсайтове на Западните Балкани отразяват информационната конкуренция за сърбо- и хърватскоговорящата аудитория между прокремълските сръбски издания и относително евроатлантически ориентирани хърватски издания.

Противодействието на използването на НФП и завладяването на медиите като средства за зловредно чуждестранно влияние изисква интегриран **подход, обхващащ цялото общество**, основан на сътрудничеството между политическите лидери, частния сектор, гражданското общество и европейските и американските международни партньори. Тези контрамерки следва да се основават на паралелното въвеждане на **механизми за диагностика и изпълнение, насочени към отделяне на европейската икономика от Русия**, като например:

- Създаване на механизми за събиране на доказателства, чрез които да бъде възможно да се повишат качеството и количеството на данните за НФП и да се идентифицират държавните институции и процесите на вземане на решения, засегнати от **институционализирана политическа корупция (завладяване на държавата)**.
- Осъществяване на **съгласувани трансатлантически действия** срещу незаконните пари и активи в ЮИЕ чрез ефективно спазване от страна на европейските санкции срещу Русия и скрининг на руските и китайските стратегически инвестиции.
- ЕС и местните правителства трябва да предприемат действия за предотвратяване на незаконните финансови потоци от чуждестранни авторитарни юрисдикции в ЮИЕ като подкрепят прилагането на **мерките за борба с изпирането на пари** и позволят изпирането на пари да се разследва като отделно престъпление, а не само като предикатно.
- Преодоляването на институционалните уязвими места по отношение на незаконното финансиране, като например липсата на нормативни актове

за прозрачност на действителните собственици и затаянето на режима на скрининг на инвестициите следва да бъдат допълнени с **политика на стратегически инвестиции** от страна на ЕС и САЩ, насочена към въвеждане и стимулиране на справедливи пазарни практики.

- Превъзможването на кризата с европейската **енергийна и климатична сигурност** и прекратяването на прекомерната зависимост от руската енергетика продължава да бъде основен компонент на стратегическото отделяне на европейската икономика от Русия.

За да се противодейства на завладяването на медиите в региона, са нужни спешни и координирани действия за ограничаване на неговите компоненти, свързани със собствеността, рекламата, управлението и когнитивната зависимост, като за това са необходими усилия както на национално, така и на международно равнище. Прилагането на следните мерки са ключови първи стъпки в тази посока:

- Преодоляване на институционалните **пропуски и управленските дефицити**, които понижават качеството на медийната среда и създават ключови уязвими места, податливи на завладяване. Това включва повишаване на прозрачността на собствеността, бизнес структурите и източниците на финансиране на медиите, както и въвеждане на ограничения на концентрацията на медийна собственост.
- Създаването на **инфраструктура за цифровата криминалистика**, необходима за разкриване и разследване на кампаниите за дезинформация и на участниците в тях в почти реално време, което би осигурило жизненоважна първа линия на защита срещу разпространението на дезинформация.
-
- Данните, придобити чрез подобреното разследване и анализ на текущи кампании за дезинформация, следва да се използват за разработване на **превантивни мерки**, насочени към ограничаване на въздействието на дезинформацията и на факторите, движещи търсенето ѝ, а именно стратегическа комуникация, учебни програми в областта на медийната и информационната грамотност, кампании за повишаване на обществената осведоменост и инициативи за определяне на стандарти.

Присъствието на Кремъл в критичните възли на медийната инфраструктура в Югоизточна Европа може да бъде изместено единствено чрез създаването на равномерно разпределена мрежа от **медии, финансирани с публични средства и управлява-**

ни независимо, способни да съживят гражданския характер на журналистиката и разпространението на информация, както и да възстановят общественото доверие в медиите.